

Φτερνιάτη, Α. και Μαρκοπούλου, Μ. (2010) Εφαρμογές πρακτικών της παιδαγωγικής του γραμματισμού και των πολυγραμματισμών στο γλωσσικό μάθημα του δημοτικού σχολείου. *Πρακτικά του 5^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Γραμματισμού. Γραφή και Γραφές στον 21^ο αιώνα: Η πρόκληση για την εκπαίδευση*. Πάτρα 13-14 Νοεμβρίου 2009. ΠΤΔΕ Πανεπιστημίου Πατρών και Ελληνική Εταιρεία Γλώσσας και Γραμματισμού

Εφαρμογές πρακτικών της παιδαγωγικής του γραμματισμού και των πολυγραμματισμών στο γλωσσικό μάθημα του δημοτικού σχολείου

*Άννα Φτερνιάτη και Μυρτώ Μαρκοπούλου
ΠΤΔΕ Παν/μίου Πατρών*

Οι σύγχρονες τάσεις που κυριαρχούν στη διδακτική του γλωσσικού μαθήματος εκπορεύονται από την έννοια του γραμματισμού. Είναι σαφής ο κοινωνικός προσανατολισμός που έχει πάρει τα τελευταία χρόνια η διδακτική προσέγγιση της μητρικής γλώσσας, (παιδαγωγική του γραμματισμού), καθώς και το ενδιαφέρον της προς τις σύγχρονες κοινωνικές εξελίξεις στη σημερινή παγκοσμιοποιημένη κοινωνία (πολυγραμματισμοί). Ένας βασικός όρος που εισάγεται από τους θεωρητικούς των πολυγραμματισμών είναι ο όρος του Σχεδίου, ο οποίος επιχειρεί να αντικαταστήσει τους παραδοσιακούς όρους «γράψιμο» ή «παραγωγή γραπτού λόγου». Με την εφαρμογή στην πράξη της διαδικασίας του Σχεδίου, με τις τρεις όψεις του (το σχεδιασμένο, το σχεδιασμό και το ανασχεδιασμένο) και μέσα από τέσσερις τομείς στη διδασκαλία (τοποθετημένη πρακτική, ανοιχτή διδασκαλία, κριτική πλαισίωση και μετασηματισμένη πρακτική), εξασφαλίζεται η ενεργός συμμετοχή των μαθητών στη διδακτική διαδικασία και ταυτόχρονα τους δίνεται η δυνατότητα να εσωτερικεύουν και να χειρίζονται αποτελεσματικά μια ποικιλία γλωσσικών μορφών και νοημάτων.

Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας γίνονται αντικείμενο μελέτης οι δυνατότητες που προσφέρονται από τα νέα σχολικά εγχειρίδια της γλώσσας του δημοτικού (επιλέγεται ενδεικτικά το εγχειρίδιο της ΣΤ΄ τάξης) να εφαρμοστούν στο γλωσσικό μάθημα κάποιες από τις παραπάνω πρακτικές. Ειδικότερα γίνεται προσπάθεια να διαπιστωθεί κατά πόσο η επιλογή κειμένων και δραστηριοτήτων κατανόησης-επεξεργασίας τους και παραγωγής γραπτού λόγου εντάσσονται στη λογική της παιδαγωγικής του γραμματισμού και των πολυγραμματισμών.

Λέξεις-κλειδιά: παιδαγωγική του γραμματισμού, πολυγραμματισμοί, δημοτικό σχολείο, γλωσσικά εγχειρίδια

Abstract: The present paper investigates the extent to which the new Greek elementary school language arts textbooks provide for the implementation of practices of literacy pedagogy and multiliteracies. More specifically, the paper attempts to identify whether the offered options of texts and text-related activities are consistent with the logic of the above practices.

Key words: literacy pedagogy, multiliteracies, elementary school, language arts textbooks.

1. Η παιδαγωγική του γραμματισμού και οι πολυγραμματισμοί

Οι σύγχρονες τάσεις που κυριαρχούν στη διδακτική του γλωσσικού μαθήματος εκπορεύονται από την έννοια του γραμματισμού. Είναι σαφής ο κοινωνικός προσανατολισμός που έχει πάρει τα τελευταία χρόνια η διδακτική προσέγγιση της μητρικής γλώσσας, (παιδαγωγική του γραμματισμού), καθώς και το ενδιαφέρον της προς τις σύγχρονες κοινωνικές εξελίξεις στη σημερινή παγκοσμιοποιημένη κοινωνία (πολυγραμματισμοί).

Η προβληματική που αναπτύχθηκε γύρω από την έννοια του γραμματισμού (*literacy*) -νοούμενου ως ικανότητας του ατόμου να κατανοεί, να ερμηνεύει, να αντιμετωπίζει κριτικά και να παράγει όλα τα είδη λόγου και κειμένων που είναι απαραίτητα για την κοινωνία στην οποία ζει και γενικά να ελέγχει τη ζωή και το περιβάλλον του μέσω του γραπτού λόγου (Baynam, 2002)- επηρέασε ακολούθως τις παιδαγωγικές πρακτικές, δημιουργώντας ένα νέο πλαίσιο, που είναι γνωστό ως παιδαγωγική του γραμματισμού (*literacy pedagogy*) [Cope & Kalantzis, 1993]. Ως βασική μονάδα προσδιορισμού του γραμματισμού αναγνωρίζεται το κειμενικό είδος (*genre*), όπως αυτό διαμορφώνεται από την εκάστοτε κοινωνικοπολιτισμική πραγματικότητα (Κέκια, τελευταία προσπέλαση στις 20/11/2008). Για την ακρίβεια, ως βασική μονάδα αναγνωρίζονται οι κοινωνικές πρακτικές που κατασκευάζουν το κείμενο και ορίζεται ως κύριο μέσο του σχολικού γραμματισμού η επεξεργασία και παραγωγή των γραπτών κυρίως κειμενικών ειδών που θεωρούνται σημαντικά για τον προσδιορισμό και τη μετάδοση της γνώσης σε ποικίλους τομείς, με σκοπό την ανάπτυξη κριτικής γλωσσικής επίγνωσης (*critical language awareness*) [Fairclough, 1992]. Συνιστάται ιδιαίτερα η πρόβλεψη επικοινωνιακών και αλληλεπιδραστικών δραστηριοτήτων (μαθητών/τριών και εκπαιδευτικού και των μαθητών/τριών μεταξύ τους) με πρακτικές που προωθούν τη συνειδητοποίηση των κειμενικών ιδιαιτεροτήτων, καθώς και η διάθεση χρόνου για την επεξεργασία του γραπτού λόγου των μαθητών/τριών μέσα από 3 στάδια

Η έννοια των πολυγραμματισμών (*multiliteracies*) θεωρείται συμπληρωματική αυτής του γραμματισμού, προκειμένου να δοθεί ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο θα ήταν δυνατή διδακτικά η προσέγγιση του σύγχρονου περιβάλλοντος και ιδίως των διαφορετικών ειδών λόγου μέσω των οποίων εκφράζεται αυτό (New London Group, 1996). Προέκυψε από την αναγκαιότητα ανάπτυξης δεξιοτήτων απαραίτητων για την κατανόηση πολυτροπικών κειμένων (*multimodal texts*), που συνδυάζουν διαφορετικούς σημειωτικούς τρόπους (π.χ. γλωσσικό, οπτικό, ηχητικό) για την παραγωγή νοήματος και λόγου μέσα σε πολυμορφικά και πολυπολιτισμικά κοινωνικά περιβάλλοντα (Kress, 2003, Kress & van Leeuwen, 1996 και 2001).

Ως διδακτική προσέγγιση δίνει έμφαση στην εξοικείωση των διδασκομένων με την επεξεργασία κειμένων και ειδών λόγου από ένα ευρύ φάσμα πολιτισμικών πηγών που αναδύονται στην ταχύτατα εξελισσόμενη σύγχρονη κοινωνία. Μέσω αυτής της διαδικασίας οι μαθητές/τριες αναμένεται να αναπτύξουν μια κριτική μεταγλώσσα για να μιλούν, αλλά και να καταλαβαίνουν, την κοινωνική και πολιτισμική δύναμη αυτών των κειμένων, καθώς και των συναφών κοινωνικών πρακτικών (Cope & Kalantzis, 2000). Η κοινωνική ενδυνάμωση των διδασκομένων όχι μόνο παραμένει ανάμεσα στις βασικές επιδιώξεις αυτής της προσέγγισης αλλά η σημασία της εμφανίζεται πιο ισχυροποιημένη. Αντικείμενο συστηματικής σπουδής αποτελούν, εκτός από τα κειμενικά είδη κοινωνικής ισχύος και επιρροής (παιδαγωγική του γραμματισμού), και εκείνα που αναδεικνύουν τις διαφορετικές πολιτισμικές φωνές που συνθέτουν την πολυπολιτισμική φυσιογνωμία των σύγχρονων κοινωνιών, όπως και πολυτροπικά κείμενα. Το σχολείο γίνεται φορέας μιας νέας παιδαγωγικής του γραμματισμού. Μαθητές και δάσκαλοι θεωρούνται ενεργά μέλη των κοινωνικών αλλαγών. Οι μαθητές μπορούν και οφείλουν να συμμετέχουν σε αυτές μέσα από το Σχέδιο.

Το Σχέδιο

Το Σχέδιο (*Design*) είναι ένας από τους βασικούς όρους που εισάγονται από τους θεωρητικούς των πολυγραμματισμών (New London Group, 1996) και επιχειρεί να αντικαταστήσει τους παραδοσιακούς όρους «γράψιμο» ή «παραγωγή γραπτού λόγου». Αναφέρεται στην αξιοποίηση όλων των υπάρχοντων πόρων για τη δόμηση και τη δημιουργία ενός κειμένου (στην περίπτωση της γλώσσας). Το Σχέδιο αποτελεί μια δυναμική διαδικασία που αποτελείται από αναζήτηση πηγών, επιλογή, συνδυασμό και σύνθεση. Με την εφαρμογή στην πράξη της διαδικασίας του Σχεδίου θεωρείται ότι εξασφαλίζεται η ενεργός συμμετοχή των μαθητών/τριών στη διδακτική διαδικασία και ταυτόχρονα τους δίνεται η δυνατότητα να εσωτερικεύουν και να χειρίζονται αποτελεσματικά μια ποικιλία γλωσσικών μορφών και νοημάτων.

Το Σχέδιο (*Design*) περιλαμβάνει τρεις όψεις: το σχεδιασμένο (*designed*), το σχεδιασμό (*designing*) και το ανασχεδιασμένο (*redesigned*). Όταν κάποιος παράγει λόγο, σχεδιάζει, αντλεί από το σχεδιασμένο, από τις συμβάσεις της ελληνικής γλώσσας για παράδειγμα. Αυτή είναι μία από τις πηγές, από τους πόρους που αντλεί, προκειμένου να δημιουργηθεί νόημα. Ο παραλήπτης του νοήματος, ήδη κατά τη διαδικασία της λήψης, το ανασχεδιάζει (‘‘ξαναγράφει’’ μέσα του το κείμενο που ακούει ή διαβάζει). Όταν θα δοκιμάσει να παραγάγει εκ νέου ανάλογα νοήματα δηλαδή, «τα ανασχεδιάζει με βάση όσα θεωρεί ότι κατανόησε και με βάση τις συμβάσεις που κατέχει για την προσωπική του ερμηνεία πάνω στα νοήματα των οποίων υπήρξε παραλήπτης» (Καλαντζή, 1997, σ. 12). Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην ικανότητα που πρέπει να έχει ένα άτομο να διαπραγματεύεται εξίσου τους διαφορετικούς κόσμους που δημιουργούνται γύρω του, με βάση τα διαφορετικά κείμενα και τις περιστάσεις επικοινωνίας στις οποίες εντάσσονται. Οι διαφορές χρησιμοποιούνται ως παραγωγικές πηγές και αποτελούν τον κανόνα και όχι την εξαίρεση. Μέσα από την επεξεργασία διαφορετικών γλωσσών, ειδών λόγου, τρόπων έκφρασης και προσεγγίσεων απέναντι στη γλώσσα, θεωρείται ότι οι μαθητές αναπτύσσουν μεταγνωστικές και μεταγλωσσικές δεξιότητες αλλά και την ικανότητα να τοποθετούνται κριτικά απέναντι σε πολύπλοκα συστήματα και τις αλληλεπιδράσεις τους (New London Group, 1996).

Επίσης, η έννοια του Σχεδίου πραγματώνεται μέσα στη σχολική τάξη κατά τη διδασκαλία με τέσσερις τομείς, η σειρά των οποίων μπορεί να αλλάζει στη διδασκαλία: τοποθετημένη πρακτική (*situated practice*), ανοιχτή διδασκαλία (*overt instruction*), κριτική πλαισίωση (*critical framing*) και μετασχηματισμένη πρακτική (*transformed practice*). (Σε πιο πρόσφατο έργο μελών του New London Group παρουσιάζονται οι ακόλουθοι όροι, με παρόμοιο περιεχόμενο με τους παραπάνω, σε διευρυμένο διδακτικό πλαίσιο: *experiencing, conceptualising, analysing, applying* [Kalantzis, Cope & the Learning by Design Project Group, 2005])

Η τοποθετημένη πρακτική (*situated practice/experiencing*), αφορά την αξιοποίηση της εμπειρίας των μαθητών/τριών από κείμενα της καθημερινής τους ζωής και του ευρύτερου κοινωνικού χώρου, που εξασφαλίζουν το ενδιαφέρον και κατ’ επέκταση τη συμμετοχή τους στη μάθηση.

Η ανοιχτή διδασκαλία (*overt instruction/conceptualising*), αφορά την προσπάθεια μέσα από τις δραστηριότητες να εξηγηθεί και να γίνει κατανοητή η λειτουργία των γλωσσικών στοιχείων και μηχανισμών που συμβάλλουν στην οργάνωση, στη σύσταση και την κατανόηση ενός κειμενικού είδους με χρήση μεταγλώσσας (αλλά σχετίζεται και με τη δυνατότητα πρόσβασης στους πόρους δημιουργίας της μεταγλώσσας).

Η κριτική πλαισίωση (*critical framing/analysing*), αφορά την προσπάθεια κριτικής θεώρησης-ερμηνείας ενός κειμένου με βάση την ένταξή του στο κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο παράγεται και λειτουργεί.

Η μετασχηματισμένη πρακτική (*transformed practice/applying*), σύμφωνα με την οποία ενθαρρύνεται κατά την παραγωγή λόγου, προφορικού και γραπτού, η μεταφορά, προσαρμογή και ένταξη του παραγόμενου κειμένου σε ανάλογο ή διαφορετικό -από εκείνο του αρχικού προς επεξεργασία κείμενο που προηγήθηκε- επικοινωνιακό, άρα και κοινωνικοπολιτισμικό, πλαίσιο.

2. Περιγραφή της έρευνας

2.1 Σκοπός της έρευνας

Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας γίνονται αντικείμενο μελέτης οι δυνατότητες που προσφέρονται από τα νέα σχολικά εγχειρίδια της γλώσσας του δημοτικού (επιλέγονται ενδεικτικά τα εγχειρίδια της ΣΤ΄ τάξης) να εφαρμοστούν στο γλωσσικό μάθημα πρακτικές της παιδαγωγικής του γραμματισμού και των πολυγραμματισμών. Ειδικότερα γίνεται προσπάθεια να διαπιστωθεί κατά πόσο η επιλογή κειμένων και οι δραστηριότητες κατανόησης-επεξεργασίας τους και παραγωγής γραπτού λόγου εντάσσονται στη λογική των παραπάνω διδακτικών προσεγγίσεων.

2.2 Ερευνητικά ερωτήματα

1. Προσφέρονται δυνατότητες από τα σχολικά εγχειρίδια για το μάθημα της γλώσσας στο δημοτικό στους μαθητές/τριες να αξιοποιήσουν την εμπειρία τους από κείμενα της καθημερινής τους ζωής και του ευρύτερου κοινωνικού χώρου, που εξασφαλίζουν το ενδιαφέρον και κατ' επέκταση τη συμμετοχή τους στη μάθηση (τοποθετημένη πρακτική) και σε ποιο βαθμό;
2. Επιχειρείται μέσα από τις δραστηριότητες να εξηγηθεί και να γίνει κατανοητή η λειτουργία των γλωσσικών στοιχείων και μηχανισμών που συμβάλλουν στην οργάνωση, στη σύσταση και την κατανόηση ενός κειμενικού είδους με χρήση μεταγλώσσας (ανοιχτή διδασκαλία) και σε ποιο βαθμό;
3. Γίνεται προσπάθεια κριτικής θεώρησης-ερμηνείας ενός κειμένου με βάση την ένταξή του στο κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο παράγεται και λειτουργεί (κριτική πλαισίωση) και σε ποιο βαθμό;
4. Ενθαρρύνεται κατά την παραγωγή λόγου, προφορικού και γραπτού, η μεταφορά, προσαρμογή και ένταξη του παραγόμενου κειμένου σε ανάλογο ή διαφορετικό -από εκείνο του αρχικού προς επεξεργασία κειμένου που προηγήθηκε- επικοινωνιακό, άρα και κοινωνικοπολιτισμικό, πλαίσιο (μετασηματισμένη πρακτική) και σε ποιο βαθμό;

2.3 Μεθοδολογία

Προκειμένου να δοθούν απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα διερευνήθηκαν όλα τα κείμενα και οι δραστηριότητες επεξεργασίας και παραγωγής λόγου που υπάρχουν στα εγχειρίδια του μαθητή/τριας για τη γλώσσα της ΣΤ΄ τάξης (3 τεύχη). Επιλέχθηκε ενδεικτικά από όλες τις τάξεις να εξεταστεί το συγκεκριμένο υλικό γιατί στην ΣΤ΄ αφενός ανακεφαλαιώνεται η ύλη του γλωσσικού μαθήματος όλων των προηγούμενων τάξεων και αφετέρου πρέπει να προετοιμαστούν οι μαθητές/τριες για τις αυξημένες γλωσσικές απαιτήσεις της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Καταγράφηκαν και ταξινομήθηκαν όλα τα βασικά κείμενα προς επεξεργασία και οι δραστηριότητες επεξεργασίας τους και παραγωγής λόγου αναλύθηκαν με βάση τις κατηγορίες/κριτήρια που περιγράφονται παρακάτω και αντιστοιχούν σε συγκεκριμένες μετρήσεις. Εξαιρέθηκαν τα κείμενα και οι δραστηριότητες των επετειακών ενοτήτων, καθώς αυτά δεν προορίζονται για γλωσσική διδασκαλία. Προκειμένου να γίνουν οι απαιτούμενες συγκρίσεις, τα ποσά των μετρήσεων υπολογίστηκαν σε ποσοστά επί τοις εκατό.

2.4 Κατηγορίες καταγραφής, ταξινόμησης και ανάλυσης για τα κείμενα προς κατανόηση-επεξεργασία

1. Κατηγορίες που αφορούν την Τοποθετημένη Πρακτική

Εδώ εξετάστηκε αν αντιπροσωπεύονται στο διδακτικό υλικό οι κειμενικές παραστάσεις με τις οποίες έρχεται σε επαφή στην καθημερινότητά του ο μαθητής/τρια και, συνακόλουθα, αν προσφέρονται δυνατότητες από τα σχολικά εγχειρίδια για το μάθημα της γλώσσας στο δημοτικό στους μαθητές/τριες να αξιοποιήσουν την εμπειρία τους από κείμενα της καθημερινής τους ζωής και του ευρύτερου κοινωνικού χώρου, που εξασφαλίζουν το ενδιαφέρον και τη συμμετοχή τους στη μάθηση

Τα κείμενα που έχουν επιλεγεί θα πρέπει να χαρακτηρίζονται από γλωσσική ποικιλία προκειμένου να εξασφαλίζουν την ενασχόληση των μαθητών/τριών με τους βασικούς κειμενικούς τύπους. Θα πρέπει να είναι όχι μόνο λογοτεχνικά αλλά και κείμενα από τον ευρύτερο κοινωνικό χώρο (άρθρα από τον τύπο, διαφημίσεις, ενημερωτικά έντυπα, οδηγίες κάθε είδους, χάρτες, πίνακες, επιστολές, ημερολόγια κτλ.). Οφείλουν να είναι αυθεντικά και να παρουσιάζονται, όσο είναι δυνατόν, στην αυθεντική μορφή τους.

Όλα τα κείμενα προς επεξεργασία ταξινομήθηκαν με βάση τις εξής παραμέτρους:

- εάν προέκυψαν από «**αυθεντικές**» περιστάσεις επικοινωνίας του κοινωνικού χώρου και παρουσιάζονται **με τη μορφή που κυκλοφορούν** στον κοινωνικό χώρο
- εάν υπάρχει αντιπροσώπευση των **ειδών λόγου** που κυκλοφορούν στον κοινωνικό χώρο
- εάν υπάρχει αντιπροσώπευση των **ειδών κειμένου** (γένη λόγου) που κυκλοφορούν στον κοινωνικό χώρο
- εάν χρησιμοποιούνται κείμενα που να αξιολογούν τις νέες τεχνολογίες στην παρουσίασή τους (**πολυτροπικότητα**), όπως συμβαίνει στον υπόλοιπο κοινωνικό χώρο

1α. Αυθεντικότητα των κειμένων

Προκειμένου να διερευνηθούν τα παραπάνω, αρχικά έγινε κατηγοριοποίηση όλων των κειμένων προς κατανόηση-επεξεργασία του διδακτικού υλικού, ανάλογα με το αν αυτά έχουν παραχθεί σε φυσικές περιστάσεις επικοινωνίας (αυθεντικά) ή όχι.

Ως αυθεντικά κείμενα θεωρήθηκαν όχι μόνο όσα δεν κατασκευάστηκαν ειδικά για τις ανάγκες του γλωσσικού μαθήματος, αλλά και όσα διατήρησαν την αυθεντική τους μορφή στο διδακτικό υλικό (π.χ. κείμενα που απεικονίζονται μέσω σάρωσης).

1^η μέτρηση

- **Αυθεντικά κείμενα**
- **Κατασκευασμένα κείμενα**

1β. Είδη λόγου με τα οποία έρχονται σε επαφή οι μαθητές

Στη συνέχεια, τα κείμενα κατηγοριοποιήθηκαν, ως προς το **είδος λόγου** στο οποίο ανήκουν, σε τέσσερις κατηγορίες, προκειμένου να φανεί αν εντάχτηκαν και αν αντιπροσωπεύονται στο διδακτικό υλικό όλα τα είδη λόγου που εμφανίζονται στον κοινωνικό χώρο (Πολίτης, 2001):

Ως λογοτεχνικά κείμενα χαρακτηρίστηκαν αποσπάσματα από μυθιστορήματα, διηγήματα, ποιήματα, θεατρικοί διάλογοι κτλ., τα οποία εστιάζουν στα εκφραστικά μέσα, στις γλωσσικές επιλογές και στο ύφος. Στον εκφραστικό λόγο εντάσσονται ημερολόγια, αυτοβιογραφίες, αυθόρμητες ομολογίες, συνεντεύξεις, άτυπες συζητήσεις κτλ. Στο λόγο της πειθούς, λόγοι πολιτικών και στρατιωτικών ηγετών, διαφημίσεις κτλ. Στον πληροφοριακό λόγο, ειδησεογραφικά κείμενα των μέσων ενημέρωσης, λήμματα εγκυκλοπαίδειας, τεχνικά κείμενα, αγγελίες και ανακοινώσεις, οδηγίες διαφόρων ειδών, χάρτες κτλ.

2^η μέτρηση

- **Λογοτεχνικά κείμενα**
- **Πληροφοριακά κείμενα**
- **Κείμενα εκφραστικού λόγου**
- **Κείμενα πειθούς**

1γ. Κειμενικά είδη με τα οποία έρχονται σε επαφή οι μαθητές

Η τρίτη κατηγοριοποίηση αφορά το **είδος του κειμένου** στο οποίο ανήκουν τα κείμενα που διδάσκονται, προκειμένου να φανεί αν εντάχτηκαν και αν αντιπροσωπεύονται στο διδακτικό υλικό όλα τα είδη κειμένου που λειτουργούν στον κοινωνικό χώρο. Με βάση την πιο κοινή μεταξύ των ερευνητών διάκριση (Adam, 1999) τα κείμενα ταξινομήθηκαν σε τρεις κατηγορίες:

Στην αφήγηση εντάχθηκαν παραμύθια, μύθοι, παραδόσεις, αναδιηγήσεις, διηγήματα, ιστορικές αφηγήσεις, κτλ. Στην περιγραφή εντάχθηκαν συνταγές, οδηγίες, κανονισμοί, κανόνες παιχνιδιού, μικρές αγγελίες, λογοτεχνικές ή δημοσιογραφικές περιγραφές προσώπων, διαδικασιών, τόπων κτλ. Στην επιχειρηματολογία, διαφημίσεις, λόγοι κτλ. (Πολίτης, 2001· Αρχάκης, 2006· Ματσαγγούρας 2004).

3^η μέτρηση

- **Αφηγηματικά κείμενα**
- **Περιγραφικά κείμενα**
- **Επιχειρηματολογικά κείμενα**

1δ. Πολυτροπικότητα κειμένων

Εδώ έγινε κατηγοριοποίηση όλων των κειμένων προς κατανόηση-επεξεργασία, ανάλογα με το αν αυτά εκμεταλλεύονται άλλους σημειωτικούς τρόπους (εικόνα, ήχο, κίνηση κτλ.), πλην του γλωσσικού, ή το συνδυασμό τους (πολυτροπικά) , π.χ. βλ. παράδειγμα 1, ή αν χρησιμοποιούν μόνο το γλωσσικό τρόπο (μη πολυτροπικά).

Η ύπαρξη πολυτροπικών κειμένων στο διδακτικό υλικό έχει άμεση σχέση με το κατά πόσο έχουν ληφθεί υπόψη κατά τη σύνθεση του οι κειμενικές παραστάσεις των μαθητών/τριών, καθώς ένα μεγάλο μέρος των κειμένων του κοινωνικού χώρου είναι πλέον πολυτροπικά.

Ως πολυτροπικά κείμενα θεωρήθηκαν μόνο εκείνα στα οποία υπάρχει οργανική σχέση κειμένου και εικόνας, π.χ. άρθρα εφημερίδας, διαφημίσεις, εικονογραφημένες ιστορίες, κάρτες, αφίσες, χάρτες κτλ. Περιπτώσεις απλής εικονογράφησης κειμένων δεν καταμετρήθηκαν. Από την καταμέτρηση εξαιρέθηκαν πολυτροπικά κείμενα που εμφανίζονται ως διακοσμητικά και δεν υπάρχει κάποια οδηγία για χρήση τους ούτε στο βιβλίο μαθητή ούτε στο βιβλίο δασκάλου. Εξαιρέθηκαν επίσης πολυτροπικές συνθέσεις με στόχο τη διδασκαλία γραμματικών φαινομένων.

5^η μέτρηση

- Δραστηριότητες ανοιχτής διδασκαλίας
- Υπόλοιπες δραστηριότητες επεξεργασίας

2β. Δραστηριότητες επεξεργασίας συνειδητοποίησης κειμενικής υπερδομής

Στο σύνολο των δραστηριοτήτων επεξεργασίας (κατανόησης και κειμενικής δομής), καταμετρήθηκαν εκείνες που αναδεικνύουν την ιδιαίτερη οργάνωση κάθε κειμενικού είδους. Μόνο αυτές έχουν προστεθεί στο παραπάνω σύνολο δραστηριοτήτων ανοιχτής διδασκαλίας και όχι οι απλές δραστηριότητες κατανόησης.

Ως τέτοιες εντοπίστηκαν/καταγράφηκαν ερωτήσεις που διαγράφουν τα βασικά σημεία δομής ενός συγκεκριμένου κειμενικού είδους (αφηγηματικού, περιγραφικού κτλ.) ή σαφείς αναφορές των στοιχείων που ο μαθητής/τρια θα πρέπει να ελέγχει αν εμπεριέχονται στο κείμενο προς επεξεργασία κάθε φορά, πχ. βλ. παράδειγμα 2.

Παράδειγμα 2 Τάξη Στ', βιβλίο μαθητή, τεύχος 2^ο, σελ. 86

3. Στο κείμενο ο συγγραφέας περιγράφει τη μητέρα της. Βάλτε τους τίτλους των παραγράφων στη σωστή σειρά.

- ... Εξωτερική περιγραφή
- ... Χαιροποιήματα με υλικά της θάλασσας
- ... Η αγάπη για τα λαουλούδια
- ... Οι ώρες μου με τη μητέρα
- ... Πρόλογος - γενικός χαρακτηρισμός

Βλέπουμε λοιπόν ότι στην περιγραφή ενός ανθρώπου ακολουθούμε συνήθως μια συγκεκριμένη πορεία. Να ποια είναι τα βασικά της μέρη:

- ➡️ **Δίνουμε ένα γενικό χαρακτηρισμό του προσώπου και μιλάμε για τη σχέση μας μαζί του**
- ➡️ **περιγράφουμε την εξωτερική του εμφάνιση**
 - πρώτα τη γενική εντύπωση που δίνει
 - μετά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του
- ➡️ **περιγράφουμε το χαρακτήρα και τη συμπεριφορά του**
 - μιλώντας για τα προτερήματα και τα ελαττώματά του
 - αναφέροντας χαρακτηριστικά επεισόδια
- ➡️ **κάνουμε με μια γενική κρίση για το πρόσωπο που περιγράψαμε**
- ➡️ **σε όλη τη διάρκεια της περιγραφής μπορούμε να αναφέρουμε τις σκέψεις και τα συναισθήματά μας**

6^η μέτρηση

- Δραστηριότητες συνειδητοποίησης κειμενικής υπερδομής
- Δραστηριότητες κατανόησης περιεχομένου

2γ. Δραστηριότητες συνειδητοποίησης λειτουργικής γραμματικής

Εδώ καταμετρήθηκαν, στο σύνολο των δραστηριοτήτων συνειδητοποίησης των μορφοσυντακτικών φαινομένων που χρησιμοποιούνται για τη σύνθεσή κάθε κειμενικού είδους, χωριστά οι περιπτώσεις που η παρουσίασή τους αφορά στη δομή του γλωσσικού συστήματος και τους κανόνες και χωριστά οι περιπτώσεις που η παρουσίαση αφορά στη λειτουργία και την επικοινωνιακή χρήση τους.

Ερευνήθηκε δηλαδή σε ποιο βαθμό υπάρχουν δραστηριότητες με τελικό στόχο την ανάπτυξη του ενσυνείδητου ελέγχου και χειρισμού των γλωσσικών στοιχείων για την επιτέλεση υφολογικής διαφοροποίησης, κειμενικής συνοχής και κειμενικής διαφοροποίησης, π.χ. βλ. παράδειγμα 3.

Παράδειγμα 3 Τάξη Στ', βιβλίο μαθητή, τεύχος 1^ο, σελ. 26

2. α. Ο συγγραφέας προτιμάει τον ενεστώτα στην περιγραφή του, ενώ, όταν αφηγείται στιγμές από τη ζωή του ποιητή, χρησιμοποιεί παρελθοντικούς χρόνους και κυρίως παρατατικό. Γιατί νομίζετε ότι συμβαίνει αυτό;

β. Στο κείμενο συναντάμε πολλά επίθετα που

- μας δίνουν περισσότερες πληροφορίες για τα πράγματα που περιγράφονται και κάνουν την περιγραφή πιο ζωντανή, σαφή, ακριβή και παραστατική.
- μας μεταφέρουν ένα σκόλιο που θέλει να κάνει ο συγγραφέας για ό,τι βλέπει και περιγράφει. Τα επίθετα μας δείχνουν δηλαδή την οπτική γωνία, την προσωπική ματιά του συγγραφέα, το πώς βλέπει αυτός τα πράγματα που περιγράφει. Μπορείτε να βρείτε μερικά επίθετα στο κείμενο που απλώς περιγράφουν και μερικά που ταυτόχρονα σχολιάζουν;

γ. Τα επίθετα περιγράφουν με σύντομο τρόπο ένα χαρακτηριστικό των ουσιαστικών που συνοδεύουν. Δείτε πώς θα περιγράφαμε χρησιμοποιώντας στη θέση των επιθέτων περισσότερες λέξεις:

Στο δωμάτιο υπάρχει ένα τραπεζάκι από ακατέργαστο ξύλο (από ξύλο που δεν το έχουν κατεργαστεί), μια καρέκλα ψάθινη (από ψάθα) κι ένα σιδερένιο τρίποδο (από σίδηρο).

Προσπαθήστε να αντικαταστήσετε τα υπογραμμισμένα επίθετα του κειμένου με φράσεις που να περιγράφουν τα ουσιαστικά που συνοδεύουν.

7^η μέτρηση

- Δραστηριότητες λειτουργικής γραμματικής
- Δραστηριότητες γραμματικής συστήματος

2δ. Μεταγλωσσική περιγραφή γραμματικών φαινομένων

Εδώ καταμετρήθηκαν χωριστά οι περιπτώσεις κατά τις οποίες γίνεται, εκτός δραστηριοτήτων, ρητή διδασκαλία με χρήση μεταγλώσσας των μορφοσυντακτικών φαινομένων που χρησιμοποιούνται για τη σύνθεσή κάθε κειμενικού είδους, π.χ. βλ. παράδειγμα 4, και χωριστά οι περιπτώσεις κατά τις οποίες γίνεται, εκτός δραστηριοτήτων, ρητή διδασκαλία με χρήση μεταγλώσσας της λειτουργίας τους σε συγκεκριμένο κειμενικό είδος, π.χ. βλ. παραδείγματα 5 και 6.

Παράδειγμα 4 (διδασκαλία ευθέος και πλαγίου λόγου σε συνέντευξη) Τάξη Στ', βιβλίο μαθητή, τεύχος 3^ο, σελ. 12

Με τη συνέντευξη μπορούμε να ακούσουμε τα λόγια κάποιου όπως ακριβώς τα είπε. Αυτός είναι ο ευθύς, ο άμεσος τρόπος.

Μπορούμε όμως να μάθουμε τα λόγια του με τη βοήθεια κάποιου άλλου, τρίτου προσώπου, που μας τα μεταφέρει. Αυτός είναι ο πλάγιος, ο έμμεσος τρόπος.

Στον πίνακα που ακολουθεί μπορείτε να δείτε τις αλλαγές που γίνονται στις εγκλίσεις από τον ευθύ λόγο στον πλάγιο και το αντίστροφο.

Ευθύς λόγος	Πλάγιος λόγος
έγκλιση οριστική «Είμαι 18 χρονών»	εξάρτηση από ρήματα όπως <u>μιλάω</u> , <u>απαντάω</u> , <u>γνωρίζω</u> , <u>νομίζω</u> , <u>ρωτάω</u> , <u>απορώ</u> κτλ. εξαρτημένη πρόταση Ο Αντώνης απάντησε <u>ότι είναι 18 χρονών</u> .
έγκλιση υποτακτική «Να μιλάτε, παρακαλώ, πιο αργά»	εξαρτημένη πρόταση Ο Αντώνης παρακάλεσε τη Δημοσιογράφο να <u>μιλάει πιο αργά</u> .
έγκλιση προστακτική «Πες μου τη γνώμη σου»	εξαρτημένη πρόταση Η Δημοσιογράφος ζήτησε από τον Αντώνη να <u>της πει τη γνώμη του</u> .

Παράδειγμα 5 Τάξη Στ', βιβλίο μαθητή, τεύχος 1^ο, σελ. 49

Στη συνταγή τα ρήματα που δίνουν οδηγίες βρίσκονται σε έγκλιση οριστική. Εξώ η οριστική χρησιμοποιείται για να δείξει μια ενέργεια η οποία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο κάθε φορά. Θυμηθείτε, ακόμη, ότι χρησιμοποιούμε οριστική όταν μιλάμε για κάτι βέβαιο και πραγματικό.

Για παράδειγμα: Το απόγευμα θα μαγειρέψω. Ο ήλιος λήμπει. Χτες έπαιξα μπάλα.

Παράδειγμα 6 Τάξη Στ', βιβλίο μαθητή, τεύχος 1^ο, σελ. 84

Όταν εκφράζουμε μια άποψη, μια θέση, χρειάζεται συχνά να την αιτιολογήσουμε. Αυτό γίνεται κυρίως με κάποιες εξαρτημένες προτάσεις που εισάγονται (ξεκινούν) με συνδέσμους ή με λέξεις και εκφράσεις που φανερώνουν αιτία, όπως:

γιατί, επειδή, διότι, αφού, καθώς, μια και, μια που

Οι προτάσεις αυτές, όπως ξέρουμε, ονομάζονται αιτιολογικές.

8^η μέτρηση

- Μεταγλωσσική περιγραφή γραμματικών φαινομένων λειτουργικής γραμματικής
- Μεταγλωσσική περιγραφή γραμματικών φαινομένων γραμματικής συστήματος

2ε. Διδασκαλία πολυτροπικής επικοινωνίας

Στη συνέχεια καταμετρήθηκε σε πόσες περιπτώσεις πολυτροπικών κειμένων γίνεται προσπάθεια διδασκαλίας και των άλλων τρόπων (π.χ. της εικόνας), εκτός του γλωσσικού, κατά την επεξεργασία, καθώς αυτό θεωρείται ως βασικό στοιχείο πρακτικής εντασσομένης στους πολυγραμματισμούς, π.χ. βλ. παράδειγμα 7.

Παράδειγμα 7. Τάξη Στ', βιβλίο μαθητή, τεύχος 3^ο, σελ. 85-86

Ι. Παρατηρήσατε την αφίσα της προηγούμενης σελίδας; Μπορείτε τώρα ν' απαντήσετε στις παρακάτω ερωτήσεις:

- α. Για ποιο γεγονός μάς ενημερώνει η αφίσα;
- β. Ποιες βασικές πληροφορίες μάς δίνει γι' αυτό;
- γ. Το σιλλοαλμπτίριο έχει μόνο πανελλαδικό χαρακτήρα;
- δ. Ποιο είναι το κυρίαρχο χρώμα της αφίσας; Γιατί νομίζετε ότι συμβαίνει αυτό;
- ε. Ποιες είναι οι πληροφορίες που βρίσκονται σε έντονο χρώμα; Γιατί πιστεύετε ότι συμβαίνει αυτό;

9^η μέτρηση

- Γίνεται προσπάθεια διδασκαλίας και των άλλων τρόπων, εκτός του γλωσσικού
- Δεν γίνεται προσπάθεια διδασκαλίας των άλλων τρόπων

3. Κατηγορίες που αφορούν την Κριτική Πλαισίωση

Εδώ εξετάστηκε αν γίνεται προσπάθεια κριτικής θεώρησης-ερμηνείας ενός κειμένου με βάση την ένταξή του στο κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο παράγεται και λειτουργεί (κριτική πλαισίωση).

Στο σύνολο των δραστηριοτήτων κειμενικής επεξεργασίας και παραγωγής λόγου, καταμετρήθηκαν εκείνες στις οποίες γίνεται προσπάθεια να ασκηθούν οι μαθητές/τριες όχι μόνο στην αποκωδικοποίηση των κειμενικών χαρακτηριστικών αλλά και στη συνειδητοποίηση της κοινωνικοπολιτισμικής τους απήχησης, π.χ. βλ. παράδειγμα 8.

Παράδειγμα 8 Τάξη Στ', βιβλίο μαθητή, τεύχος 1^ο, σελ. 83

2. α. Οι λευκοί πρότειναν στους Ινδιάνους να αγοράσουν τη γη τους. Ο αρχηγός των Ινδιάνων από την αρχή κιόλας του κειμένου τονίζει:

Η ιδέα (ν' αγοράσετε ή να πουλήσετε τον ουρανό ή τη ζεστασιά της γης) μάς φαίνεται παράξενη.

Αυτή είναι η θέση του, η άποψή του. Σκοπός του είναι να πείσει λογικά. Για το σκοπό αυτό, την άποψή του την αιτιολογεί λέγοντας:

Επειδή ακριβώς δε μας ανήκουν η δροσιά του αέρα και η διαύγεια του νερού...

Στη συνέχεια, σε όλο το κείμενο, δίνει και άλλους λόγους για τους οποίους, κατά τη γνώμη του, η γη και ο ουρανός δεν μπορούν να πουληθούν. Βρείτε άλλους δύο λόγους με τους οποίους προσπαθεί να πείσει λογικά και χρησιμοποιήστε σε μια φράση τον καθένα, όπως στο παράδειγμα:

Δεν μπορούμε να αγοράσουμε ή να πουλήσουμε τη γη, επειδή η γη δεν ανήκει στον άνθρωπο, ο άνθρωπος ανήκει στη γη.

β. Ο Ινδιάνος, για να πείσει το «λευκό αρχηγό», χρησιμοποιεί φράσεις που δείχνουν τα συναισθήματα των Ινδιάνων απέναντι στη φύση και μπορούν να συγκινήσουν. Για παράδειγμα, προσπαθεί να προκαλέσει το φόβο για τη συμπεριφορά του λευκού απέναντι στη φύση, λέγοντας:

Η απληστία του λευκού θα καταβροχθίσει τη γη και δε θ' αφήσει πίσω της παρά μια έρημο.

Βρείτε παρόμοιες φράσεις του Ινδιάνου και πείτε ποιο συναίσθημα σας προκαλούν (συγκίνηση, φόβο, χαρά, λύπη).

10^η μέτρηση

- Δραστηριότητες κριτικής πλαισίωσης
- Υπόλοιπες δραστηριότητες

4. Κατηγορίες που αφορούν τη Μετασηματισμένη Πρακτική

Εδώ εξετάστηκε αν ενθαρρύνεται κατά την παραγωγή λόγου, προφορικού και γραπτού, η μεταφορά, προσαρμογή και ένταξη του παραγόμενου κειμένου σε ανάλογο ή διαφορετικό - από εκείνο του αρχικού προς επεξεργασία κειμένου που προηγήθηκε- επικοινωνιακό, άρα και κοινωνικοπολιτισμικό, πλαίσιο (μετασηματισμένη πρακτική).

Με βάση τα παραπάνω ερευνήθηκε εάν υπάρχει πρόβλεψη επικοινωνιακών και αλληλεπιδραστικών δραστηριοτήτων για την παραγωγή λόγου, καθώς και εάν διατίθεται χρόνος και υποστήριξη για την επεξεργασία του γραπτού λόγου των μαθητών/τριών.

Για κάθε δραστηριότητα παραγωγής λόγου (προφορικού ή γραπτού) ελέγχθηκε εάν θέτει προς επίλυση ή οδηγεί στη λύση κάποιου διαφορετικού -σε σχέση με το αρχικό κείμενο- επικοινωνιακού προβλήματος. Συγχρόνως ερευνήθηκε εάν ορίζεται παράλληλα το επικοινωνιακό πλαίσιο (κυρίως ο σκοπός σε σχέση με το κοινωνικό και το πολιτισμικό περιεχόμενο και ο αποδέκτης/παραλήπτης) του ζητούμενου κειμένου, στοιχεία που καθοδηγούν για τη δομή του, την οργάνωση και τα ανάλογα γλωσσικά μέσα.

Εξετάστηκε επίσης εάν προβλέπεται διαδικασία τριών σταδίων για την παραγωγή γραπτού λόγου και εάν παρέχεται η ανάλογη απαραίτητη στήριξη/καθοδήγηση.

Τέλος ερευνήθηκε εάν ενθαρρύνονται επικοινωνιακές δραστηριότητες σύνδεσης με τον κοινωνικό χώρο. Ως τέτοιες δραστηριότητες θεωρήθηκαν οι διαθεματικές κατά τις οποίες εξ ορισμού προωθούνται ομαδοσυνεργατικές μορφές εργασίας σε αυθεντικές περιστάσεις επικοινωνίας.

4α. Δραστηριότητες μετασχηματισμένης πρακτικής

Εδώ καταμετρήθηκαν, στο **σύνολο των δραστηριοτήτων παραγωγής**, όσες δραστηριότητες παραγωγής γραπτού ή προφορικού λόγου, διαθεματικές και μη, θέτουν κάποιο επικοινωνιακό πρόβλημα προς επίλυση, ορίζοντας παράλληλα το επικοινωνιακό πλαίσιο του ζητούμενου κειμένου.

11^η μέτρηση

- Δραστηριότητες μετασχηματισμένης πρακτικής
- Υπόλοιπες δραστηριότητες παραγωγής

4β. Δραστηριότητες παραγωγής προφορικού λόγου

Εδώ καταμετρήθηκαν ξεχωριστά, στο **σύνολο των δραστηριοτήτων παραγωγής προφορικού λόγου**, όσες θέτουν κάποιο επικοινωνιακό πρόβλημα προς επίλυση, ορίζοντας παράλληλα το επικοινωνιακό πλαίσιο του ζητούμενου κειμένου, π.χ. βλ. παράδειγμα 9.

Παράδειγμα 9 Τάξη Στ', βιβλίο μαθητή, τεύχος 3^ο, σελ. 66

 3. Ένας φίλος σας με προβλήματα όρασης σας ζητάει να του περιγράψετε μια από τις παρακάτω φωτογραφίες που τραβήχτηκαν στην αίθουσα του Μουσείου Αφής που είναι αφιερωμένη στους Ολυμπιακούς Αγώνες. Διαλέγετε μία και του λέτε τι και ποιους βλέπετε, τι ακριβώς κάνουν οι άνθρωποι της φωτογραφίας, τι νομίζετε ότι αισθάνονται και σκέφτονται, τι αισθάνεστε και τι σκέφτεστε εσείς.

12^η μέτρηση

- Δραστηριότητες παραγωγής προφορικού λόγου με επικοινωνιακό πλαίσιο
- Δραστηριότητες παραγωγής προφορικού λόγου χωρίς επικοινωνιακό πλαίσιο

4γ. Δραστηριότητες παραγωγής γραπτού λόγου

Εδώ καταμετρήθηκαν ξεχωριστά, στο **σύνολο των δραστηριοτήτων παραγωγής γραπτού λόγου**, όσες θέτουν κάποιο επικοινωνιακό πρόβλημα προς επίλυση, ορίζοντας παράλληλα το επικοινωνιακό πλαίσιο του ζητούμενου κειμένου, π.χ. βλ. παράδειγμα 10.

Παράδειγμα 10. Τάξη Στ', βιβλίο μαθητή, τεύχος 2^ο, σελ. 52

6. Δημιουργήσατε τη δική σας ολοκληρωμένη ιστοσελίδα στο Διαδίκτυο και ανυπομονείτε να την παρουσιάσετε!

Γράψτε ένα άρθρο με 150 περίπου λέξεις για μια παιδική εφημερίδα, όπου παρουσιάζετε αναλυτικά τις δυνατότητες της ιστοσελίδας σας (μπορείτε να πάρετε ιδέες από αυτά που προτείνατε στη δραστηριότητα 3.β.).

Θυμηθείτε να:

- ➡️ βρείτε έναν πετυχημένο τίτλο για την ιστοσελίδα σας
- ➡️ βάλτε έναν κεντρικό τίτλο στο άρθρο που θα «τραβήξει» την προσοχή των αναγνωστών
- ➡️ οργανώσατε το κείμενό σας σε στήλες
- ➡️ μιλάτε με φιλικό και παιχνιδιάρικο τρόπο, που θα πείθει κάποιον να επισκεφτεί την ιστοσελίδα σας και θα κάνει πιο ευχάριστη την παρουσίασή σας
- ➡️ βρείτε τις κατάλληλες φωτογραφίες που θα πλαισιώσουν το άρθρο σας

13^η μέτρηση

- Δραστηριότητες παραγωγής γραπτού λόγου με επικοινωνιακό πλαίσιο
- Δραστηριότητες παραγωγής γραπτού λόγου χωρίς επικοινωνιακό πλαίσιο

4δ. Δραστηριότητες παραγωγής γραπτού λόγου στις οποίες υπάρχει καθοδήγηση για τα 3 στάδια συγγραφής

Εδώ ερευνήθηκε πιο συγκεκριμένα αν από τον τρόπο που δίνονται οι δραστηριότητες παραγωγής γραπτού λόγου διαγράφονται τα τρία στάδια συγγραφής: το στάδιο του σχεδιασμού, το στάδιο της παραγωγής μιας πρώτης εκδοχής του κειμένου και το στάδιο της επεξεργασίας της πρώτης εκδοχής με στόχο τη δημιουργία του τελικού κειμένου.

Θεωρήθηκε ότι παρέχεται καθοδήγηση για το πρώτο στάδιο (του σχεδιασμού του κειμένου) από τις δραστηριότητες στον οποίον την εκφώνηση αναφέρονται τα βασικά κειμενικά χαρακτηριστικά (τα στοιχεία δομής και τα κατάλληλα γλωσσικά μέσα για την παραγωγή του συγκεκριμένου κάθε φορά κειμενικού είδους), π.χ. βλ. **παράδειγμα 11**.

Ως καθοδήγηση για το τρίτο στάδιο (επεξεργασία της πρώτης εκδοχής του κειμένου) θεωρήθηκε αφενός ο πίνακας που παρατίθεται στο τέλος της πρώτης ενότητας κάθε τεύχους, ισχύει για όλες τις δραστηριότητες παραγωγής γραπτού λόγου και περιλαμβάνει οδηγίες για τη βελτίωση του κειμένου και την παραγωγή της τελικής του μορφής, π.χ. βλ. **παράδειγμα 12** και αφετέρου οι επαναληπτικοί πίνακες στο τέλος κάθε ενότητας με τα βασικά κειμενικά χαρακτηριστικά για την παραγωγή των ειδών που διδάχτηκαν στη συγκεκριμένη ενότητα, π.χ. βλ. **παράδειγμα 13**.

Παράδειγμα 11 Τάξη Στ', βιβλίο μαθητή, τεύχος 2^ο, σελ. 13

9. Η χώρα αντιμετωπίζει ένα μεγάλο κύμα κακοκαιρίας και τα προβλήματα είναι πολλά στις διάφορες γεωγραφικές περιοχές. Ως δημοσιογράφοι, έχετε συγκεντρώσει ορισμένες πληροφορίες για την κατάσταση και τις έχετε καταγράψει στον ακόλουθο πίνακα. Φροντίστε να βρείτε και τις υπόλοιπες:

ποιο είναι το γεγονός;	πλημμύρες	θαλασσοταραχή	κατολισθήσεις
πού συνέβη;	Αθήνα	Αιγαίο πέλαγος	ορεινά χωριά Ηπείρου
πότε συνέβη;	χτες το βράδυ	όλη την περασμένη εβδομάδα	χτες το απόγευμα
ποιοι σκετίζονται με αυτό;	κάτοικοι νοτιών προαστίων	κάτοικοι Κυκλάδων	κάτοικοι χωριών
πώς συνέβη; (αίτια - συνθήκες)			
ποια είναι η έκταση, η σπουδαιότητά του;			
ποιους σοβαρούς κινδύνους δημιούργησε το γεγονός;			
με ποιον τρόπο αντιμετωπίστηκαν οι πιο σοβαροί κίνδυνοι;			

Αφού συγκεντρώσατε, λοιπόν, όλες τις απαραίτητες πληροφορίες, είναι ώρα να ετοιμάσετε το άρθρο σας για το αυριανό φύλλο της εφημερίδας. Εκτός από τα γεγονότα, είναι χρήσιμο να πείτε και τη δική σας άποψη, πώς βλέπετε θηλαστή εσείς όσα έγιναν. Στον τίτλο μπορείτε να χρησιμοποιήσετε ονομαστική φράση. Στο τέλος, ελέγξτε αν έχετε παρουσιάσει αναλυτικά την είδηση, με όλες τις λεπτομέρειες που συγκεντρώσατε.

Διορθώνω το γραπτό μου

Κάθε φορά που γράφω ένα κείμενο το ξαναδιαβάζω. Προσέχω όλα τα παρακάτω και διορθώνω όσα χρειάζονται. (Μπορεί να χρειαστεί να ξαναγράψω κάποια μέρη του κειμένου μου.)

1. Ποιος ήταν ο σκοπός μου; Τον πέτυχα; (Συμβουλευτείτε τα σημεία που προτείνονται για ανάπτυξη στην εκφώνηση της εργασίας παραγωγής γραπτού λόγου κάθε φορά και τους επαναληπτικούς πίνακες στο τέλος της κάθε ενότητας.)
2. Οργάνωσα το γραπτό μου σε παραγράφους;
3. Πώς είναι η ορθογραφία; Χρησιμοποίησα το λεξικό μου;
4. Χρησιμοποίησα σωστά τις τελείες και τα κόμματα;
5. Χρησιμοποίησα πολλές διαφορετικές λέξεις ή έχω επαναλάβει συχνά τις ίδιες λέξεις;
6. Τι μου άρεσε περισσότερο απ' όσα έγραψα;
7. Τι θα μπορούσα να έχω γράψει καλύτερα; Πώς μπορώ να το γράψω τώρα;
8. Τι θα μπορούσα να γράψω ακόμα; Τι θα μπορούσα να αφαιρέσω;
9. Θα καταλάβουν το κείμενο οι συμμαθητές μου;
10. Ποια σημεία θα τους άρεσουν περισσότερο και ποια λιγότερο;
11. Πώς είναι η εμφάνιση του γραπτού μου; Είναι καθαρό και καλογραμμένο; Μπορεί να το διαβάσει κανείς εύκολα;

Επαγγελματικοί πίνακες της ενότητας για να διορθώσω το γραπτό μου

(κοίταξε πρώτα στη σελίδα 30 τον πίνακα: Διορθώνω το γραπτό μου)

Σημειώνω στη δεξιά στήλη του πίνακα ένα + για όσα νομίζω ότι έχω γράψει και ένα - για όσα δεν έχω γράψει. Στη συνέχεια συμπληρώνω όλα όσα λείπουν για να είναι το γραπτό μου πλήρες.

1.α. Ποιες είναι οι βασικές πληροφορίες που φροντίζουμε να αναφέρουμε όταν θέλουμε να μιλήσουμε για ένα γεγονός

- Πού συνέβη το γεγονός.
- Πότε συνέβη.
- Ποιοι έχουν σχέση με αυτό.
- Ποια ήταν η αιτία.
- Τι ακριβώς έγινε (με χρονική σειρά).
- Ποια είναι η σημασία και ποιες οι συνέπειες του γεγονότος.
- Ποια είναι τα μέσα, οι τρόποι αντιμετώπισης των συνεπειών.
- Ποια είναι τα συμπεράσματα που βγαίνουν.

1.β. Πώς περιγράφουμε μια σειρά πράξεων που επαναλαμβάνονται, π.χ. έθιμα ή κοινωνικά γεγονότα και εκδηλώσεις

- Ποια είναι η διαδικασία, πότε γίνεται και πού.
- Ποιοι συμμετέχουν και πώς.
- Ποια είναι τα στάδια, οι διαδικασικές φάσεις (γεγονότα-πράξεις με τη σειρά που συμβαίνουν).
- Τι ακριβώς συμβαίνει σε κάθε στάδιο και γιατί γίνεται.
- Πώς τελειώνει η διαδικασία.
- Πώς αντιβαίνουν όσοι παρακολουθούν ή παίρνουν μέρος.

2. Πώς περιγράφουμε ένα χώρο που γνωρίσαμε

- Πού ήταν αυτός ο χώρος.
- Πώς ήταν απ' έξω και πώς από μέσα.
- Ποιος ήταν ο λόγος που μας έκανε να αγαπήσουμε ή απλώς να γνωρίσουμε το χώρο αυτό.
- Ποιους συναντήσαμε και τι κάναμε εκεί.
- Τι σκεφτόμασταν και πώς νιώθαμε κάθε φορά που βρισκόμασταν εκεί.

14^η μέτρηση

- Δραστηριότητες παραγωγής γραπτού λόγου με καθοδήγηση για τα 3 στάδια συγγραφής
- Δραστηριότητες παραγωγής γραπτού λόγου χωρίς καθοδήγηση για τα 3 στάδια συγγραφής

4ε. Διαθεματικές δραστηριότητες

Εδώ καταμετρήθηκαν ξεχωριστά, στο **σύνολο των διαθεματικών δραστηριοτήτων παραγωγής λόγου**, όσες θέτουν κάποιο επικοινωνιακό πρόβλημα προς επίλυση, ορίζοντας παράλληλα το επικοινωνιακό πλαίσιο του ζητούμενου κειμένου.

Οι διαθεματικές δραστηριότητες θεωρήθηκε σημαντικό να διερευνηθούν ξεχωριστά από τις υπόλοιπες δραστηριότητες παραγωγής λόγου γιατί, όπως αναφέρθηκε, είναι εκείνες οι οποίες κατ' εξοχήν απαιτούν αυθεντική χρήση της γλώσσας και σύνδεση με την κοινωνία, π.χ. βλ. παράδειγμα 14.

Παράδειγμα 14 Τάξη Στ', βιβλίο μαθητή, τεύχος 1^ο, σελ. 91

3. α. Εργαστείτε ομαδικά και διαλέξτε μια χώρα για να την παρουσιάσετε στην τάξη.

Για μεγαλύτερη ευκολία, μπορείτε να συμπληρώσετε έναν πίνακα όπως ο παραπάνω με τα αντίστοιχα στοιχεία περιήπτικα. (Αν την έχετε επισκεφτεί, μιλήστε και για την εμπειρία σας εκεί. Κοιτάξτε πρώτα στο βιβλίο σας, σελ. 93.)

Μπορείτε ακόμα να φωτοτυπήσετε τη σελίδα με τον πίνακα και να τη μοιράσετε στους συμμαθητές σας για να έχουν ένα σχεδιάγραμμα όσων θα τους πείτε. Μην ξεχάσετε να έχετε μαζί σας μια φωτογραφία κι ένα κάρτη της χώρας αυτής.

β. Στο κείμενο αναφέρεται ως νόμισμα της Πορτογαλίας το εσκούδο. Ενωρίζετε ποιο είναι το νόμισμά της σήμερα; Πότε έγινε η αλλαγή;

Με την ευκαιρία αυτή μπορείτε να συζητήσετε στην τάξη τι είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση, από πόσες χώρες αποτελείται καθώς και πότε εντάχθηκε η Πορτογαλία αλλά και η χώρα μας σε αυτή.

4. Στο δεύτερο κείμενο διαβάζουμε για μερικές από τις θρησκείες του κόσμου. Στην εφημερίδα του σχολείου σας γίνεται ένα αφιέρωμα με τίτλο «Θρησκείες στον κόσμο».

Χωρίζετε σε ομάδες, κάθε ομάδα συγκεντρώνει στοιχεία για διαφορετική θρησκεία και τα παρουσιάζει στην τάξη.

Μην ξεχάσετε να πείτε:

- πότε αναπτύχθηκε η θρησκεία
- πώς ονομάζονται οι πιστοί της
- σε ποια θεϊκή δύναμη πιστεύουν
- τι πρέπει να κάνουν κατά τη διάρκεια της ζωής τους
- ποια είναι η πιο σημαντική γιορτή τους

15^η μέτρηση

- Διαθεματικές δραστηριότητες με επικοινωνιακό πλαίσιο
- Διαθεματικές δραστηριότητες χωρίς επικοινωνιακό πλαίσιο

4οτ: Δραστηριότητες παραγωγής πολυτροπικών κειμένων

Εδώ έγινε κατηγοριοποίηση όλων των δραστηριοτήτων παραγωγής κειμένων, ανάλογα με το αν τα προς παραγωγή κείμενα από τους μαθητές/τριες ζητείται να είναι πολυτροπικά (π.χ. οδηγίες για εικονογράφηση κειμένων, δημιουργία εικονογραφημένων ιστοριών, αφισών, καρτών, διαφημίσεων, δραματοποιήσεις, ηχογραφήσεις, βιντεοσκοπήσεις κτλ., βλ. παράδειγμα 15) ή όχι, καθώς αυτό θεωρείται ως βασικό στοιχείο πρακτικής εντασσομένης στους πολυγραμματισμούς.

Παράδειγμα 15. Τάξη Στ', βιβλίο μαθητή, τεύχος 1^ο, σελ. 59

 4. Μια μεγάλη διαφημιστική εταιρεία κάνει διαγωνισμό διαφήμισης για τα παρακάτω προϊόντα. Για να πάρετε μέρος, δεν έχετε παρά να ετοιμάσετε τη δική σας διαφήμιση.

 Ζυμαρικά **Κάβα** **Αλλαντικά** **Φρούτα** **Γαλακτοκομικά** **Λαχανικά**

 Αρτοσκευάσματα **Κρέας**

Μην ξεχάσετε:

- ➡ να ονομάσετε το προϊόν και τη μάρκα του
- ➡ να σκεφτείτε μια έξυπνη σύντομη συνθηματική φράση (σλόγκαν)
- ➡ να γράψετε ένα μικρό κείμενο με τα πλεονεκτήματα του προϊόντος
- ➡ να ομορφύνετε τη διαφήμισή σας με μια «ζωντανή» εικόνα σε έντονα χρώματα (θα μπορούσε να έχει κάποια σχέση και με τη σύντομη φράση-σλόγκαν)
- ➡ να χρησιμοποιήσετε αρκετά σημεία στίξης (κυρίως ερωτηματικά, θαυμαστικά, αποσιωπητικά), προστακτικά (ή υποτακτικά) έγκλιση και πολλά επίθετα στο συγκριτικό και υπερθετικό βαθμό

 5. Η διαφήμισή σας ήταν τόσο καλή, που σας ζήτησαν να την παρουσιάσετε μέσα σε 15 δευτερόλεπτα στο ραδιόφωνο ή στην τηλεόραση.

Να θυμάστε ότι:

- ίσως χρειαστεί να μικρύνετε λίγο τα κείμενά σας και να βρείτε έναν ή περισσότερους συμμαθητές σας για να εκφωνήσουν το κείμενο ή να παίξουν τους ρόλους
- η εικόνα παίζει σπουδαίο ρόλο στην έντυπη και στην τηλεοπτική διαφήμιση αλλά όχι στη ραδιοφωνική

Μπορείτε να μην το φωνάξετε τις διαφημίσεις σας για να τις ξανακούσετε.

16^η μέτρηση

- Δραστηριότητες παραγωγής πολυτροπικών κειμένων
- Δραστηριότητες παραγωγής μη πολυτροπικών κειμένων

3. Αποτελέσματα

Η εξέταση των ερευνητικών ερωτημάτων σχετίζεται με τα αποτελέσματα των αντίστοιχων μετρήσεων:

Το 1^ο ερευνητικό ερώτημα -Προσφέρονται δυνατότητες από τα σχολικά εγχειρίδια για το μάθημα της γλώσσας στο δημοτικό στους μαθητές/τριες να αξιοποιήσουν την εμπειρία τους από κείμενα της καθημερινής τους ζωής και του ευρύτερου κοινωνικού χώρου, που εξασφαλίζουν το ενδιαφέρον και κατ' επέκταση τη συμμετοχή τους στη μάθηση (τοποθετημένη πρακτική) και σε ποιο βαθμό- εξετάζουν οι μετρήσεις 1-4 (Πίνακες-Γραφήματα 1α, 1β, 1γ και 1δ).

Πίνακας-Γράφημα 1^α: Αυθεντικότητα κειμένων

Αυθεντικά	Μη αυθεντικά	Αταξινόμητα	Σύνολο
54	1	1	56
96%	2%	2%	100%

Όπως φαίνεται στον πίνακα-γράφημα 1α, η συντριπτική πλειοψηφία των κειμένων (96%) ανήκει στα «αυθεντικά».

Πίνακας-Γράφημα 1β: Είδη λόγου με τα οποία έρχονται σε επαφή οι μαθητές

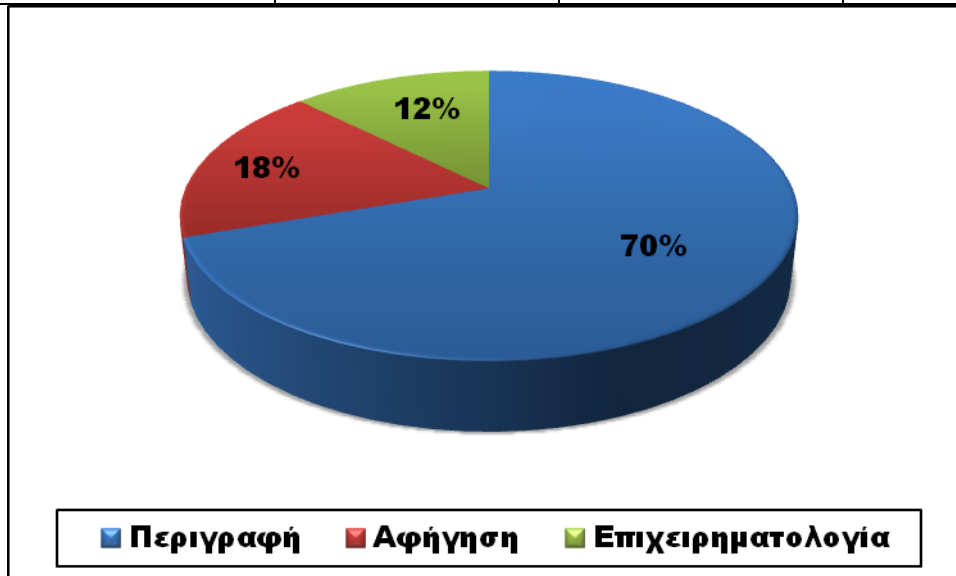
Εκφραστικός λόγος	Λόγος πειθούς	Πληροφοριακός λόγος	Λογοτεχνικός λόγος	Σύνολο
4	5	32	15	56
7%	9%	57%	27%	100%

Από τον πίνακα-γράφημα 1β διαπιστώνεται ότι το ποσοστό των κειμένων που δεν είναι λογοτεχνικά (73%) είναι υπερδιπλάσιο του ποσοστού των λογοτεχνικών (27%). Υπερτερούν όλων τα κείμενα πληροφοριακού λόγου (57%), ενώ το ποσοστό των κειμένων λόγου πειθούς (9%) και εκφραστικού (7%) είναι πολύ μικρότερο, όπως περίπου συμβαίνει αντίστοιχα και στον κοινωνικό χώρο.

Πίνακας-Γράφημα 1γ: Κειμενικά είδη με τα οποία έρχονται σε επαφή οι μαθητές

Περιγραφή	Αφήγηση	Επιχειρηματολογία	Σύνολο
39	10	7	56
70%	18%	12%	100%

Όπως αποτυπώνεται στον πίνακα-γράφημα 1γ, υπερτερούν τα περιγραφικά κείμενα (70%), ενώ ακολουθούν πρώτα τα αφηγηματικά (18%) και μετά τα επιχειρηματολογικά (12%), όπως περίπου συμβαίνει αντίστοιχα και στον κοινωνικό χώρο.

Πίνακας-Γράφημα 1δ: Πολυτροπικά κείμενα προς επεξεργασία

Πολυτροπικά κείμενα	Μη πολυτροπικά κείμενα	Σύνολο
24	32	56
43%	57%	100%

Όπως φαίνεται στον πίνακα-γράφημα, περιλαμβάνεται ένας αρκετά μεγάλος αριθμός πολυτροπικών κειμένων προς επεξεργασία (43%). Συνεπώς αντικατοπτρίζονται σε ένα βαθμό οι σύγχρονες εξελίξεις στο χώρο της επικοινωνίας.

Επισημαίνεται ότι στις περισσότερες περιπτώσεις πολυτροπικών κειμένων πρόκειται για συνδυαστική χρήση κειμένου και εικόνας και σε λίγες περιπτώσεις έχουμε εμφάνιση άλλου τρόπου ή απεικόνιση άλλου μέσου εκτός της τυπωμένης σελίδας.

Το 2^ο ερευνητικό ερώτημα - *Επιχειρείται μέσα από τις δραστηριότητες να εξηγηθεί και να γίνει κατανοητή η λειτουργία των γλωσσικών στοιχείων και μηχανισμών που συμβάλλουν στην οργάνωση, στη σύσταση και την κατανόηση ενός κειμενικού είδους με χρήση μεταγλώσσας (ανοιχτή διδασκαλία) και σε ποιο βαθμό;*- εξετάζουν οι μετρήσεις 5-9 (Πίνακες-Γραφήματα 2α, 2β, 2γ, 2δ και 2ε).

Πίνακας-Γράφημα 2α: Δραστηριότητες ανοιχτής διδασκαλίας

Δραστηριότητες ανοιχτής διδασκαλίας	Υπόλοιπες δραστηριότητες επεξεργασίας	Σύνολο δραστηριοτήτων επεξεργασίας
97	64	161
60%	40%	100%

Όπως φαίνεται, σε ένα πολύ μεγάλο ποσοστό των δραστηριοτήτων επεξεργασίας (60%) επιχειρείται η ανάδειξη της ιδιαίτερης οργάνωσης κάθε κειμενικού είδους και του τρόπου με τον οποίο τα γλωσσικά στοιχεία δομούν τη συνοχή και το ύφος στο συγκεκριμένο κάθε φορά είδος κειμένου.

Πίνακας-Γράφημα 2β: Δραστηριότητες επεξεργασίας συνειδητοποίησης κειμενικής υπερδομής

Δραστηριότητες συνειδητοποίησης κειμενικής υπερδομής	Δραστηριότητες κατανόησης περιεχομένου	Σύνολο δραστηριοτήτων επεξεργασίας
27	50	77
35%	65%	100%

Όπως φαίνεται, σε ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό των δραστηριοτήτων επεξεργασίας (35%) επιχειρείται η ανάδειξη της ιδιαίτερης οργάνωσης κάθε κειμενικού είδους που τίθεται προς διδασκαλία.

Πίνακας-Γράφημα 2γ: Δραστηριότητες συνειδητοποίησης λειτουργικής γραμματικής

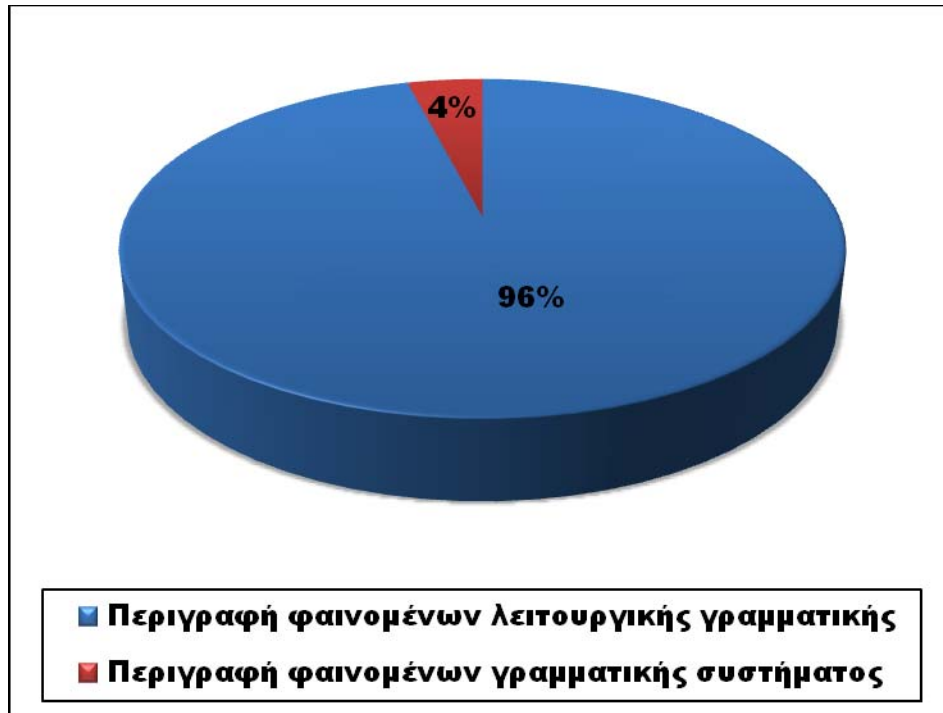
Δραστηριότητες λειτουργικής γραμματικής	Δραστηριότητες γραμματικής συστήματος	Σύνολο δραστηριοτήτων γραμματικής
36	23	59
61%	39%	100%

Όπως φαίνεται, σε ένα πολύ μεγάλο ποσοστό των δραστηριοτήτων συνειδητοποίησης των μορφοσυντακτικών φαινομένων (61%) επιχειρείται η ανάδειξη της λειτουργίας και της επικοινωνιακής χρήσης τους.

Πίνακας-Γράφημα 2δ: Μεταγλωσσική περιγραφή γραμματικών φαινομένων

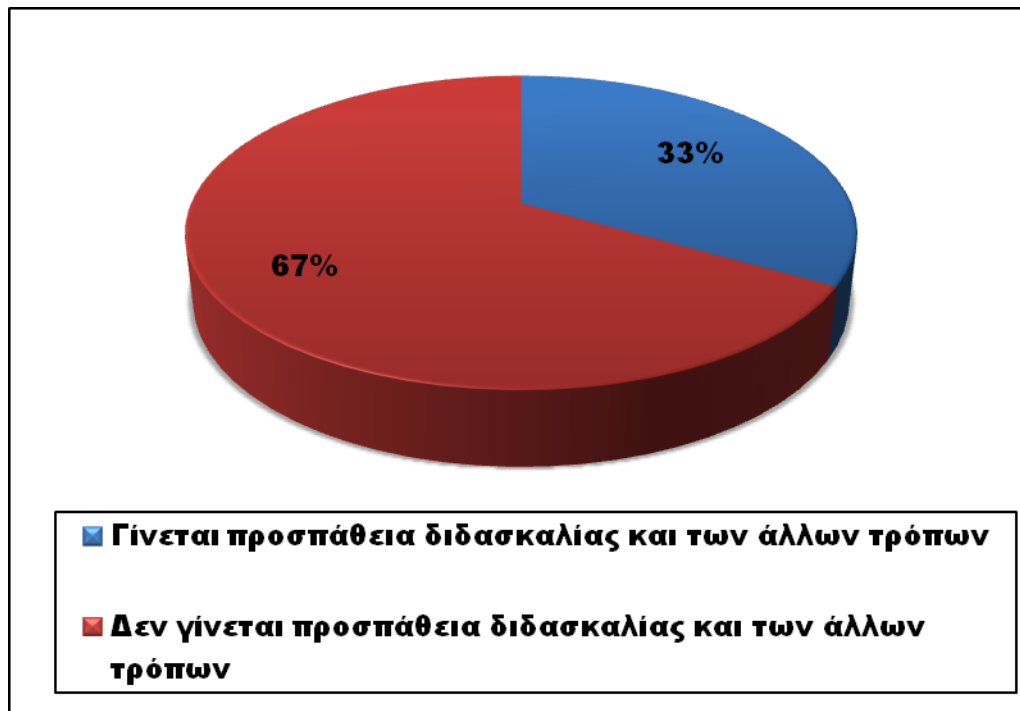
Λειτουργικής γραμματικής	Γραμματικής συστήματος	Σύνολο
24	1	25
96%	4%	100%

Όπως φαίνεται, οι περιπτώσεις κατά τις οποίες γίνεται, εκτός δραστηριοτήτων, ρητή διδασκαλία με χρήση μεταγλώσσας των μορφοσυντακτικών φαινομένων που χρησιμοποιούνται για τη σύνθεσή κάθε κειμενικού είδους, αφορούν, σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα (96%), τη λειτουργία τους.

Πίνακας-Γράφημα 2ε: Διδασκαλία πολυτροπικής επικοινωνίας

Γίνεται προσπάθεια διδασκαλίας και των άλλων τρόπων εκτός του γλωσσικού	Δεν γίνεται προσπάθεια διδασκαλίας και των άλλων τρόπων	Σύνολο πολυτροπικών κειμένων προς επεξεργασία
8	16	24
33%	67%	100%

Στο κριτήριο αν διδάσκεται η πολυτροπική επικοινωνία, οι μετρήσεις δείχνουν ότι το ποσοστό δεν είναι ιδιαίτερα υψηλό (33%), όπως φαίνεται στον πίνακα-γράφημα 2ε.

Το 3^ο ερευνητικό ερώτημα - *Γίνεται προσπάθεια κριτικής θεώρησης-ερμηνείας ενός κειμένου με βάση την ένταξή του στο κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο παράγεται και λειτουργεί (κριτική πλαισίωση) και σε ποιο βαθμό;* - εξετάζει η 10^η μέτρηση (Πίνακας-Γράφημα 3)

Πίνακας-Γράφημα 3: Δραστηριότητες κριτικής πλαισίωσης

Δραστηριότητες κριτικής πλαισίωσης	Υπόλοιπες δραστηριότητες	Σύνολο δραστηριοτήτων κειμενικής επεξεργασίας και παραγωγής λόγου
13	131	144
9%	91%	100%

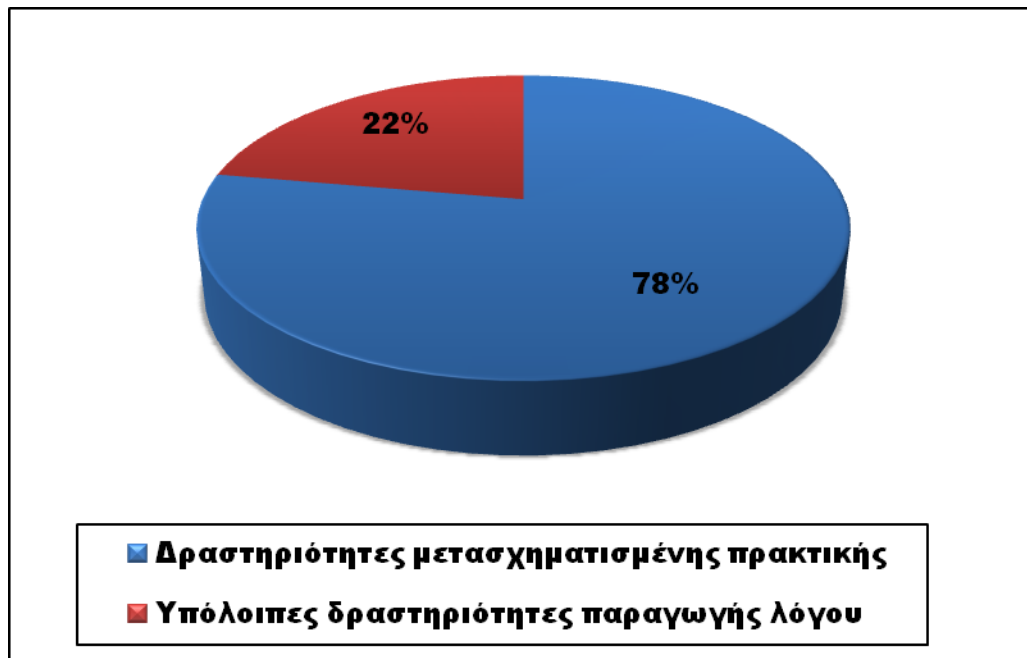

Σχετικά με τις δραστηριότητες κριτικής πλαισίωσης, όπως φαίνεται από τον πίνακα-γράφημα 3, το ποσοστό είναι αρκετά χαμηλό (9%).

Το 4^ο ερευνητικό ερώτημα - *Ενθαρρύνεται κατά την παραγωγή λόγου, προφορικού και γραπτού, η μεταφορά, προσαρμογή και ένταξη του παραγόμενου κειμένου σε ανάλογο ή διαφορετικό -από εκείνο του αρχικού προς επεξεργασία κειμένου που προηγήθηκε- επικοινωνιακό, άρα και κοινωνικοπολιτισμικό, πλαίσιο (μετασχηματισμένη πρακτική) και σε ποιο βαθμό;* - εξετάζουν οι μετρήσεις 11-16 (Πίνακες-Γραφήματα 4α, 4β, 4γ, 4δ, 4ε και 4στ).

Πίνακας-Γράφημα 4α: Δραστηριότητες μετασχηματισμένης πρακτικής

Δραστηριότητες μετασχηματισμένης πρακτικής	Υπόλοιπες δραστηριότητες παραγωγής λόγου	Σύνολο δραστηριοτήτων παραγωγής λόγου
91	26	117
78%	22%	100%

Αντίθετα, η καταμέτρηση των δραστηριοτήτων μετασχηματισμένης πρακτικής αποκαλύπτει ένα πολύ μεγάλο ποσοστό δραστηριοτήτων (78%) που θέτουν κάποιο επικοινωνιακό πρόβλημα προς επίλυση, ορίζοντας παράλληλα το επικοινωνιακό πλαίσιο του ζητούμενου κειμένου.

Πίνακας-Γράφημα 4β: Δραστηριότητες παραγωγής προφορικού λόγου

Δραστηριότητες με επικοινωνιακό πλαίσιο	Δραστηριότητες χωρίς επικοινωνιακό πλαίσιο	Σύνολο δραστηριοτήτων παραγωγής προφορικού λόγου
34	14	48
71%	29%	100%

Κατά την ξεχωριστή καταμέτρηση των δραστηριοτήτων παραγωγής προφορικού λόγου, καταδεικνύεται ένα μεγάλο ποσοστό δραστηριοτήτων (71%) που θέτουν κάποιο επικοινωνιακό πρόβλημα προς επίλυση, ορίζοντας παράλληλα το επικοινωνιακό πλαίσιο του ζητούμενου κειμένου.

Πίνακας-Γράφημα 4γ: Δραστηριότητες παραγωγής γραπτού λόγου

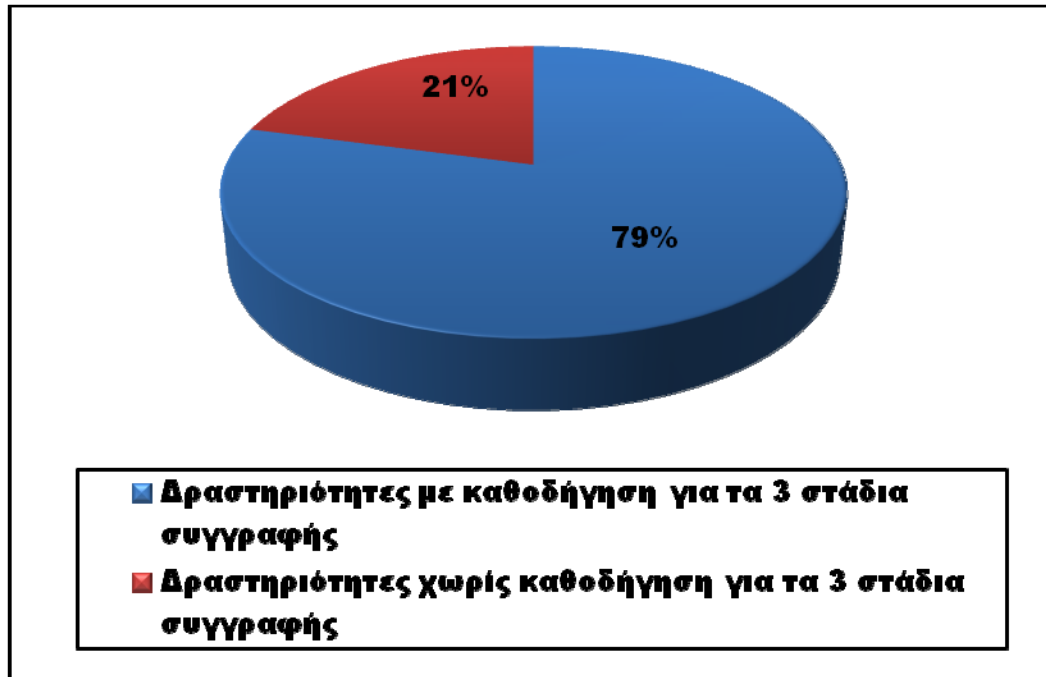
Δραστηριότητες με επικοινωνιακό πλαίσιο	Δραστηριότητες χωρίς επικοινωνιακό πλαίσιο	Σύνολο δραστηριοτήτων παραγωγής γραπτού λόγου
42	11	53
79%	21%	100%

Κατά την ξεχωριστή καταμέτρηση των δραστηριοτήτων παραγωγής γραπτού λόγου, καταδεικνύεται ένα πολύ μεγάλο ποσοστό δραστηριοτήτων (79%) που θέτουν κάποιο επικοινωνιακό πρόβλημα προς επίλυση, ορίζοντας παράλληλα το επικοινωνιακό πλαίσιο του ζητούμενου κειμένου.

Πίνακας-Γράφημα 4δ: Δραστηριότητες παραγωγής γραπτού λόγου στις οποίες υπάρχει καθοδήγηση για τα 3 στάδια συγγραφής

Δραστηριότητες με καθοδήγηση για τα 3 στάδια συγγραφής	Δραστηριότητες χωρίς καθοδήγηση για τα 3 στάδια συγγραφής	Σύνολο δραστηριοτήτων παραγωγής γραπτού λόγου
42	11	53
79%	21%	100%

Κατά την καταμέτρηση δραστηριοτήτων παραγωγής γραπτού λόγου στις οποίες να διαγράφονται τα τρία στάδια συγγραφής, διαπιστώνεται ότι σε ένα πολύ μεγάλο ποσοστό (79%) δίνονται οδηγίες για το σχεδιασμό και την επεξεργασία του παραγόμενου λόγου από τους μαθητές/τριες.

Πίνακας-Γράφημα 4ε: Διαθεματικές δραστηριότητες

Δραστηριότητες με επικοινωνιακό πλαίσιο	Δραστηριότητες χωρίς επικοινωνιακό πλαίσιο	Σύνολο διαθεματικών δραστηριοτήτων
15	1	16
94%	6%	100%

Κατά την ξεχωριστή καταμέτρηση των διαθεματικών δραστηριοτήτων, διαπιστώνεται ότι, στη συντριπτική τους πλειοψηφία (94%), θέτουν κάποιο επικοινωνιακό πρόβλημα προς επίλυση, ορίζοντας παράλληλα το επικοινωνιακό πλαίσιο του ζητούμενου κειμένου.

Πίνακας-Γράφημα 4στ: Δραστηριότητες παραγωγής πολυτροπικών κειμένων

Δραστηριότητες παραγωγής πολυτροπικών κειμένων	Δραστηριότητες παραγωγής μη πολυτροπικών κειμένων	Σύνολο δραστηριοτήτων παραγωγής λόγου
36	81	117
31%	69%	100%

Δραστηριότητες παραγωγής πολυτροπικών κειμένων εμφανίζονται σε ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό (31%), όπως φαίνεται στον πίνακα-γράφημα 4στ, μικρότερο όμως από εκείνο των κειμένων προς επεξεργασία (43%).

4. Συμπεράσματα

Παραπάνω έγινε μια προσπάθεια να διερευνηθούν οι δυνατότητες που προσφέρονται από τα νέα σχολικά εγχειρίδια της γλώσσας του δημοτικού (επελέγησαν ενδεικτικά τα εγχειρίδια της ΣΤ΄ τάξης) να εφαρμοστούν στο γλωσσικό μάθημα πρακτικές της παιδαγωγικής του γραμματισμού και των πολυγραμματισμών. Ειδικότερα έγινε προσπάθεια να διαπιστωθεί κατά πόσο η επιλογή κειμένων και οι δραστηριότητες κατανόησης-επεξεργασίας τους και παραγωγής γραπτού λόγου εντάσσονται στη λογική των παραπάνω διδακτικών προσεγγίσεων.

Οι ενδείξεις που προκύπτουν από την παρούσα έρευνα καταδεικνύουν ότι αντικείμενο διδασκαλίας των καινούριων εγχειριδίων της Γλώσσας (με αφορμή τα βιβλία της ΣΤ΄) αποτελούν κείμενα που χαρακτηρίζονται από γλωσσική ποικιλία και μπορούν να

εξασφαλίσουν το ενδιαφέρον και κατ' επέκταση τη συμμετοχή των μαθητών/τριών στη μάθηση, εξασφαλίζοντας παράλληλα την ενασχόληση τους με τα κυρίαρχα είδη λόγου και τους βασικούς κειμενικούς τύπους (τοποθετημένη πρακτική).

Αντιπροσωπεύονται δηλαδή σε σημαντικό βαθμό στο διδακτικό υλικό οι κειμενικές παραστάσεις με τις οποίες έρχεται σε επαφή στην καθημερινότητά του ο μαθητής/τρια, και με αυτή την έννοια εναρμονίζονται με πρακτικές της παιδαγωγικής του γραμματισμού και των πολυγραμματισμών. Τα κείμενα που διδάσκονται και καλούνται οι μαθητές/τριες να παραγάγουν καλύπτουν ευρύ φάσμα κειμενικών γενών (περιγραφή, αφήγηση, επιχειρηματολογία) και ειδών (άρθρα, ημερολόγια, οδηγίες, ενημερωτικά, λογοτεχνικά και διαφημιστικά κείμενα, συνεντεύξεις, ιστορίες κλπ). Λαμβάνουν δε υπόψη τους σε αρκετά μεγάλο βαθμό τις σύγχρονες εξελίξεις στο χώρο της επικοινωνίας, όσον αφορά τη χρήση νέων τεχνολογιών.

Σχετικά με τα θέματα ανοιχτής διδασκαλίας έχει καταβληθεί επίσης σημαντική προσπάθεια να εξηγηθεί και να γίνει κατανοητή η λειτουργία των γλωσσικών στοιχείων και μηχανισμών που συμβάλλουν στην οργάνωση, στη σύσταση και την κατανόηση ενός κειμενικού είδους με χρήση μεταγλώσσας.

Ανιχνεύτηκαν σε σημαντικότατο ποσοστό πρακτικές ανάδειξης της ιδιαίτερης οργάνωσης κάθε κειμενικού είδους και του τρόπου με τον οποίο τα γλωσσικά στοιχεία δομούν τη συνοχή και το ύφος στο συγκεκριμένο κάθε φορά είδος κειμένου.

Ωστόσο, καταγράφηκαν ελάχιστες δραστηριότητες στις οποίες να γίνεται προσπάθεια κριτικής θεώρησης-ερμηνείας ενός κειμένου με βάση την ένταξή του στο κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο παράγεται και λειτουργεί (κριτική πλαισίωση). Δεν ανιχνεύονται σε σημαντικό ποσοστό πρακτικές που να προωθούν τη συνειδητοποίηση των κειμενικών ιδιαιτεροτήτων μέσα σε διαφορετικές κοινωνικοπολιτισμικές κοινότητες, με αποτέλεσμα οι μαθητές/τριες να ασκούνται πολύ λίγο στη συνειδητοποίηση της κοινωνικοπολιτισμικής απήχησης των κειμένων, πέραν της αποκωδικοποίησης των κειμενικών τους χαρακτηριστικών.

Όσον αφορά ζητήματα μετασηματισμένης πρακτικής, υπάρχουν ενδείξεις ότι ενθαρρύνεται κατά την παραγωγή λόγου η μεταφορά, προσαρμογή και ένταξη του παραγόμενου κειμένου σε ανάλογο ή διαφορετικό -από εκείνο του αρχικού προς επεξεργασία κειμένου που προηγήθηκε- επικοινωνιακό, άρα και κοινωνικοπολιτισμικό, πλαίσιο.

Διαπιστώθηκε σε μεγάλο ποσοστό πρόβλεψη επικοινωνιακών και αλληλεπιδραστικών δραστηριοτήτων για την παραγωγή λόγου, καθώς και πρόβλεψη χρόνου και υποστήριξης για την επεξεργασία του γραπτού λόγου των μαθητών/τριών.

Η πλειονότητα των δραστηριοτήτων παραγωγής λόγου θέτει προς επίλυση ή οδηγεί στη λύση κάποιου διαφορετικού -σε σχέση με το αρχικό κείμενο- επικοινωνιακού προβλήματος. Παράλληλα ορίζονται σ' αυτές και οι παράμετροι του επικοινωνιακού πλαισίου του ζητούμενου κειμένου, στοιχεία που καθοδηγούν για τη δομή του, την οργάνωση και τα ανάλογα γλωσσικά μέσα.

Στην πλειονότητα των δραστηριοτήτων παραγωγής γραπτού λόγου προβλέπεται διαδικασία τριών σταδίων και παρέχεται η ανάλογη απαραίτητη στήριξη/καθοδήγηση.

Τέλος ενθαρρύνονται επικοινωνιακές δραστηριότητες σύνδεσης με τον κοινωνικό χώρο κατά τις οποίες προωθούνται ομαδοσυνεργατικές μορφές εργασίας σε αυθεντικές περιστάσεις επικοινωνίας, με τη μορφή διαθεματικών δραστηριοτήτων.

Συμπερασματικά, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι, οι κύριες επιλογές των σχολικών εγχειριδίων που ισχύουν αυτή τη στιγμή για το γλωσσικό μάθημα του δημοτικού, ευθυγραμμίζονται σε κάποιο βαθμό με τις αρχές της σύγχρονης διδακτικής του γλωσσικού μαθήματος και υιοθετούν σύγχρονα εκπαιδευτικά δεδομένα, αντιλήψεις και εφαρμογές.

Κατά τη διδασκαλία τους φαίνεται να προσφέρονται αρκετές ευκαιρίες για την εφαρμογή πρακτικών της παιδαγωγικής του γραμματισμού και των πολυγραμματισμών και συνεπώς προωθείται σε κάποιο βαθμό η ανάπτυξη δεξιοτήτων που προϋποθέτουν οι

παραπάνω διδακτικές προσεγγίσεις, με εξαίρεση δεξιότητες που αφορούν θέματα κριτικής πλαισίωσης.

Θα πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι η εφαρμογή πρακτικών των πολυγραμματισμών ως στόχος δεν περιλαμβάνεται ούτε στο Αναλυτικό Πρόγραμμα ούτε στις προδιαγραφές για το έντυπο διδακτικό υλικό της Γλώσσας για το Δημοτικό, ούτε καν αναφέρεται ο συγκεκριμένος όρος ή άλλοι σχετικοί.

Οι ενδείξεις που προκύπτουν από την παρούσα έρευνα θα μπορούσαν να χρησιμεύσουν για μελλοντικές βελτιώσεις στο διδακτικό υλικό για το γλωσσικό μάθημα, με στόχο να ανταποκριθεί στην ανάγκη των μαθητών/τριών να αντιμετωπίσουν τις απαιτήσεις των νέων κοινωνικοπολιτισμικών δεδομένων.

Εδώ θα πρέπει επίσης να επισημανθεί και να τονιστεί ότι απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχία των παραπάνω στόχων είναι η συνειδητοποίηση από τους εκπαιδευτικούς της ανάγκης για υιοθέτηση ενός νέου τρόπου διδασκαλίας που να προσανατολίζεται στην ανάπτυξη στρατηγικών καλλιέργειας της κειμενικής επικοινωνίας των μαθητών/τριών. Συνεπώς επιβάλλεται η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε ανάλογα θέματα και πρακτικές, που θα αναπτύξει τους προβληματισμούς τους πάνω στις νέες προσεγγίσεις ανάπτυξης του γραμματισμού.

Βιβλιογραφία

- Adam, J.-M. (1999). *Τα κείμενα: Τύποι και πρότυπα* (Μτφρ. Παρίσης, Γ.). Αθήνα: Πατάκη.
- Αρχάκης, Α. (2007). *Γλωσσική διδασκαλία και σύσταση των κειμένων*. Αθήνα: Πατάκη.
- Baynham, M. (2002). *Πρακτικές γραμματισμού* (μτφρ. Μ. Αραποπούλου, επιμ. Ε. Καραντζόλα). Αθήνα: Μεταίχιμο.
- Cope, B. & Kalantzis, M. (1993). *The Powers of Literacy: A Genre Approach to Teaching Writing*. London: The Falmer Press.
- Cope, B. & Kalantzis, M. (2000). *Multiliteracies: Literacy Learning and the Design of Social Futures*. London: Routledge.
- Fairclough, N. (1992) (ed.). *Critical language awareness*. London: Longman.
- Kalantzis, M., Cope, B. & the Learning by Design Project Group. (2005). *Learning by design*. Melbourne: Common Ground.
- Καλαντζή, Μ. (1997). Πολυγραμματισμοί: επανεξετάζοντας τι σημαίνει γραμματισμός. Θεσσαλονίκη: Α.Π.Θ. Κέντρο καινοτομικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Πιλοτικά προγράμματα ενισχυτικής διδασκαλίας
- Κέκια, Α. *Παιδαγωγική του γραμματισμού με βάση τα κειμενικά είδη: Μία εναλλακτική πρόταση για τη γλωσσική αγωγή στη σχολική εκπαίδευση*. www.pee.gr/pr_syn/s_nay/c/3/mer_g_th_en_3/kekia.htm, τελευταία προσπέλαση στις 20/11/2008.
- Kress, G. (2003). *Literacy in the new media age*. London: Routledge.
- Kress, G. & van Leeuwen, T. (1996). *Reading Images. The grammar of visual design*. London: Routledge.
- Kress, G., & van Leeuwen, T. (2001). *Multimodal discourse. The modes and media of contemporary communication*. London: Edward Arnold.
- Ματσαγγούρας, Η. (2004). *Κειμενοκεντρική Προσέγγιση του Γραπτού Λόγου*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- New London Group (1996) A pedagogy of multiliteracies: Designing social futures *Harvard Educational Review* 66 (1), p. 60-92.
- Πολίτης, Π. (2001). Γένη και είδη λόγου. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Λόγος και κείμενο. Δράση I του Ηλεκτρονικού Κόμβου του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας* (ΥΠΕΠΘ), www.komvos.edu.gr. Θεσσαλονίκη, τελευταία προσπέλαση στις 20/11/08.
- ΥΠΕΠΘ. ΠΙ. (2006). *Γλώσσα Στ' Δημοτικού. Λέξεις ...Φράσεις...Κείμενα*.3 τεύχη Αθήνα: ΟΕΒΔ.
- ΥΠΕΠΘ. ΠΙ. (2006). *Γλώσσα Στ' Δημοτικού. Λέξεις ...Φράσεις...Κείμενα*. Βιβλίο δασκάλου. Αθήνα: ΟΕΒΔ.